

NORGES HØYESTERETT

Den 8. september 2004 avsa Høyesterett dom i

HR-2004-01478-A, (sak nr. 2004/613), straffesak, anke,

A (advokat Erik Keiserud)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Per Morten Schjetne)

B
C (bistandsadvokat advokat Arve Opdahl)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Støle**: Saken gjelder utmåling av straff for drap, herunder spørsmål om å anvende straffeloven § 56 bokstav c, og krav om oppreisning til avdødes foreldre.
- (2) Statsadvokatene i Trøndelag satte 18. november 2003 A under tiltale for forbrytelse mot straffeloven § 233 første ledd. Det straffbare forhold ble beskrevet slik:

”Fredag 8. august 2003 ca. kl. 0350 på bopel i ----veien 10 i X i Y, skjøt han D i magen med et haglegevær. D døde etter kort tid av forblødning.”

- (3) Frostating lagmannsrett avsa 26. mars 2004 dom med slik domsslutning:

”1. A, født 00.00.1946, dømmes for forbrytelse mot straffeloven § 233 første ledd til en straff av fengsel i 8 – åtte – år. Til fradrag i straffen går 233 – tohundreogtrettitre – dager for utholdt varetekt.

...

4. A betaler oppreisning til B med 75.000 – syttifemtusen – kroner.

5. A betaler oppreisning til C med 75.000 – syttifemtusen – kroner.

6. **Oppfyllelsesfristen for punkt 3, 4 og 5 er 2 – to – uker fra forkynnelse av denne dom. Deretter påløper tillegg av den rente som er fastsatt i medhold av forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum, for tiden 9,25 – niogenkvart – prosent årlig, fra forfall til betaling skjer.”**

- (4) Straffen ble fastsatt under dissens, idet tre av dommerne stemte for fengsel i 7 år og 6 måneder. Dommen ble avsagt etter anke over Sør-Trøndelag tingretts dom 1. desember 2003, der straffen ble satt til fengsel i 7 år og oppreisningen til 120 000 kroner til hver av avdødes foreldre.
- (5) Domfelte har anket til Høyesterett over straffutmålingen. Etter begjæring fra avdødes foreldre er det gitt samtykke til ny behandling av oppreisningskravene.
- (6) Forsvareren har gjort gjeldende at straffen er for strengt utmålt. Lagmannsretten skulle ha anvendt straffeloven § 56 bokstav c. Det er uriktig lovanvendelse når lagmannsretten – i likhet med tingretten – har lagt til grunn at bestemmelsen forutsetter årsakssammenheng mellom den psykiske lidelsen og drapshandlingen. Videre skulle domfeltes uforbeholdne tilståelse ha vært tillagt større vekt, jf. straffeloven § 59 annet ledd.
- (7) Forsvareren har videre anført at det ikke er grunn til å øke de beløp som lagmannsretten har fastsatt som oppreisning til de etterlatte.
- (8) Aktor har anført at det ikke er grunnlag for å anvende straffeloven § 56 bokstav c, at lagmannsretten har tatt tilstrekkelig hensyn til domfeltes uforbeholdne tilståelse, og at straffen ikke er for strengt utmålt.
- (9) Bistandsadvokaten for avdødes foreldre har anført at oppreisningsbeløpene ikke er i samsvar med de anvisninger som følger av rettspraksis, og at de er satt vesentlig for lavt. For lagmannsretten ble det fremsatt krav om oppreisning etter rettens skjønn, oppad begrenset til 200 000 kroner til hver av foreldrene, og dette kravet er opprettholdt for Høyesterett.
- (10) Det er nedlagt slik påstand:

”I lagmannsrettens domsslutning, pkt. 4, 5 og 6, gjøres følgende endringer:

1. **A dømmes til å betale oppreisningserstatning til B fastsatt etter rettens skjønn, oppad begrenset til kr. 200.000,-.**
2. **A dømmes til å betale oppreisningserstatning til C fastsatt etter rettens skjønn, oppad begrenset til kr. 200.000,-.**
3. **I samtlige erstatningsbeløp,- både de ovenfor nevnte og den erstatning som ble fastsatt i lagmannsrettens domsslutnings pkt. 3 -, tillegges rente i h.h.t. forsinkelsesrentelovens § 3 med 12% årlig rente i tiden 14.12.03 – 31.12.03, med 9 ¼ % årlig rente i tiden 01.01.04 – 30.06.04, og med 8 ¾ % årlig rente fra 01.07.04 til betaling skjer.”**

- (11) *Jeg er kommet til at straffen bør settes noe lavere enn det som følger av lagmannsrettens dom, og at oppreisningsbeløpene bør forhøyes noe.*
- (12) *Straffutmålingen*
- (13) *Jeg finner det innledningsvis naturlig å si noe om det nærmere hendelsesforløp for den drapshandling som A er domfelt for.*

- (14) Onsdag 6. august 2003 var A på Kjeller`n Pub i Z – et sted han ofte besøkte. Her traff han sin venninne E og hennes venn D. Samværet mellom disse tre fortsatte på As bopel i X. Det ble servert rikelig med alkohol, herunder hjemmebrent av sterkeste sort. Drikkelaget fortsatte samme sted dagen etter. Samtlige deltakere i drikkelaget ble svært beruset. Foruten de tre nevnte var også As mangeårige venn F til stede. Samværet endte med at A hentet haglegeværet sitt fra et kott i gangen, ammunisjon fra et skap på soverommet, ladet geværet og skjøt D i magen. Skuddet falt ca. kl. 0350 natt til fredag 8. august 2003, og D døde på sykehus ca. 3 ½ time senere.
- (15) Verken E eller F har kunnet bidra til avklaring av hendelsesforløpet. I mangel av andre holdepunkter har lagmannsretten bygget på As forklaring om hva som skjedde.
- (16) Han har forklart at det allerede første kvelden oppsto uoverensstemmelse mellom ham og D, og at det endte med at D ble låst ute for natten. Også på festens andre dag opplevde A Ds opptreden etter hvert så brysom at han prøvde å få ham til å forlate selskapet. Dette lyktes ikke, og A fant frem hagla, i første omgang for å skremme D ut. Da heller ikke dette hjalp, tok han ladegrep og advarte D. Det hele endte med at A siktet på D og skjøt.
- (17) Jeg behandler først anken over lovanvendelsen vedrørende straffeloven § 56 bokstav c første alternativ. Bestemmelsen ble vedtatt ved lov 17. januar 1997 nr. 11, og lyder:
- ”Retten kan sette ned straffen under det lavmål som er bestemt for handlingen, og til en mildere straffart:**
- ...
- c. når lovbryteren på handlingstiden hadde en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, men ikke var psykotisk, jf. § 44, ...”**
- (18) Spørsmålet om anvendelse av straffeloven § 56 bokstav c hører under straffespørsmålet. Jeg nevner at domfelte for tingrett og lagmannsrett ikke erkjente straffeskyld under henvisning til manglende tilregnelighet, jf. straffeloven § 44. Dette hører under skyldspørsmålet og er rettskraftig avgjort.
- (19) For at den aktuelle bestemmelsen skal komme til anvendelse, må følgende vilkår være oppfylt:
- 1) Det må foreligge en *alvorlig psykisk lidelse*.
 - 2) Lovbryteren må ha denne lidelsen *på handlingstiden*.
 - 3) Lidelsen må ha ført til at lovbryteren har en *betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen*.
- (20) Slik § 56 bokstav c første alternativ er utformet, gir ordlyden ikke holdepunkter for at det er et vilkår for å anvende bestemmelsen at det er årsakssammenheng mellom den straffbare handling – her drapet – og den psykiske lidelsen. At det ikke gjelder et årsakskrav mellom lidelsen og handlingen, fremgår også klart av forarbeidene til bestemmelsen. Særreaksjonsutvalget foreslo i NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner, en fakultativ straffritaksregel for lovovertrедere med alvorlige psykiske lidelser, inntatt som ny § 45 i straffeloven. Om utkastet heter det på side 54:

”Begrepet ”alvorlig psykisk lidelse” i utkastet til § 45 første ledd er ment å dekke tilstander hvor lidelsens alvor og intensitet ligger tett opp til det klart psykotiske. For å markere dette har utvalget tatt inn som et *tilleggsvilkår* at lidelsen førte til en ”betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen”.

- (21) Under et avsnitt med overskriften ”Straffrihetsskjønnet” heter det videre på side 61:

”På samme måte som etter utkastet til § 44 er det etter utkastet til § 45 ikke et vilkår for anvendelsen at det kan påvises *årsakssammenheng* mellom den psykiske avvikstilstand og lovbruddet. Imidlertid vil spørsmålet om mulig kausalitet stå sentralt ved vurderingen av om lovbrysteren *bør* fritas for straff.”

- (22) Særreaksjonsutvalgets forslag ble fulgt opp av departementet. I Ot.prp. nr. 87 for 1993-94 gir departementet på side 35 sin tilslutning til utvalgets forslag om at det for straffritak for personer med alvorlig psykisk lidelse skulle gjelde et *tilleggsvilkår* med tilsvarende innhold som det som senere ble nedfelt i straffeloven § 56 bokstav c første alternativ. Departementet uttaler videre samme sted:

”Ved den skjønnsmessige vurderingen av om straffritak skal gis, skal retten blant annet legge vekt på om det er årsakssammenheng mellom tilstanden og lovbruddet, om tilstanden er blitt provosert fram av en situasjon som lovbrysteren selv har satt seg i, hvilken reaksjon som vil være den mest hensiktsmessige for vedkommende lovbryster, hvilken belastning det vil innebære for lovbrysteren å bli ansett som utilregnelig, og framfor alt hvilken løsning som i det konkrete tilfelle vil framtre som rimelig og rettfærdig.”

- (23) Forslaget om straffritak ble under den videre behandling erstattet med en adgang til straffnedsettelse, men slik at de materielle vilkår ble beholdt. At omformuleringen fra en fakultativ straffritaksregel til en tilsvarende regel om straffnedsettelse ikke innebar noen endring i bestemmelsens innhold, fremgår også av Ot.prp. nr. 46 for 2000-2001 side 36-37.
- (24) Jeg viser endelig til at de norske tilregnelighetsreglene bygger på det medisinske prinsipp som innebærer at straffrihet inntre selv om det ikke er årsakssammenheng mellom lovovertrederens tilstand og lovbruddet. Dersom den aktuelle straffnedsettelsesgrunnen, som opprinnelig var foreslått som en straffritaksregel, skulle bygge på et annet prinsipp, hadde det vært naturlig å presisere dette uttrykkelig.
- (25) Det er etter dette klart at det ikke kreves årsakssammenheng mellom den straffbare handling og lidelsen for å anvende bestemmelsen. Men det er på den annen side ikke tvilsomt at spørsmålet om slik årsakssammenheng foreligger, vil være av betydning for den skjønnsmessige vurderingen av om straffen skal nedsettes ”under det lavmål som er bestemt for handlingen, og til en mildere straffart”.
- (26) Av det jeg så langt har fremholdt, vil det ha fremgått: Det må skilles mellom spørsmålet om lovbrysteren på handlingstiden hadde en alvorlig psykisk lidelse som fyller tilleggsvilkåret, og spørsmålet om lidelsen etter en konkret vurdering har virket inn på handlingen. Det første gjelder om man er innenfor bestemmelsens anvendelsesområde, det andre hører til den skjønnsmessige vurderingen av om rettens adgang til å foreta slik straffnedsettelse som bestemmelsen gir anvisning på, skal benyttes.

- (27) De sakkyndige, som var oppnevnt for både tingrett og lagmannsrett, har i sin skriftlige erklæring konkludert med at A "antas å ha lidd av en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen på tiden for den påklagede handling". Hans tilstand er vurdert som mest forenlig med paranoid psykose (vrangforestillingslidelse), men da slik at han ikke var psykotisk på handlingstiden. De sakkyndiges premisser for konklusjonen lyder slik:

"Ut fra observandens påberopte subjektive opplevelse, holdepunkter for F22.0 Paranoid psykose etter ICD10 siden slutten av 1970-tallet, samt holdepunkter for alkoholpåvirkning, antar de sakkyndige at observandens evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen var betydelig svekket på tiden for den påklagede handling."

- (28) Etter det som er opplyst for Høyesterett, må jeg bygge på at de sakkyndige i sin forklaring for lagmannsretten fastholdt sin konklusjon, men da slik at de på spørsmål fra retten har presisert at konklusjonen svekkes betydelig dersom man ser bort fra alkoholpåvirkningen. Det er nærliggende å anta at dette kan ha hatt betydning for lagmannsrettens drøftelse av om straffeloven § 56 bokstav c kunne anvendes. Slik jeg leser premissene, er det noe uklart om lagmannsretten har ansett bestemmelsen uanvendelig fordi tilleggsvilkåret ikke ble ansett oppfylt på handlingstidspunktet, og/eller i at det uriktig er lagt til grunn et årsakskrav, som ikke er ansett oppfylt.
- (29) Blant annet på bakgrunn av de sakkyndiges konklusjon er jeg for min del tilbøyelig til å anta at A på handlingstiden hadde en alvorlig psykisk lidelse som fylte tilleggsvilkåret, slik at man er innenfor bestemmelsens anvendelsesområde. Da spørsmålet ikke er avgjørende for min vurdering av anken over straffutmålingen, finner jeg det ikke nødvendig å ta et bestemt standpunkt til dette.
- (30) Slik jeg ser på saken, er det uansett ikke grunn til å sette straffen lavere enn 6 år, som er minstestrafen for drap, jf. straffeloven § 233 første ledd. Med bakgrunn i lagmannsrettens beskrivelse av omstendighetene rundt drapet – herunder domfeltes opptreden før og etter drapshandlingen – finner jeg det lite sannsynlig at handlingen var påvirket av hans psykiske tilstand. Domfelte har for øvrig selv avvist en slik sammenheng. At et betydelig alkoholinntak har hatt betydning, er mer nærliggende. Men As psykiske lidelse er en omstendighet som bør tas i betraktning som et generelt straffutmålingsmoment.
- (31) Jeg ser så på spørsmålet om hvilken betydning det skal få for straffutmålingen at domfelte har avgitt en uforbeholden tilståelse, jf. straffeloven § 59 annet ledd. Om dette har tingretten uttalt:

"Det følger av strl § 59 at den som har avgitt en uforbeholden tilståelse skal nyte godt av dette ved straffutmålingen. Dette gjelder ved alle typer lovovertridelser. Hvilken betydning tilståelsen skal ha, må vurderes konkret ut i fra hvilken positiv virkning den har hatt på sakens etterforskning, iretteføring og de impliserte parter.

Det forhold at A under hovedforhandling erklærte seg ikke straffskyldig på grunn av sinnsykdom, hindrer ikke at han nyter godt av § 59. Heller ikke det forhold at etterforskningen på sikt uansett ville avklart hvem som var gjerningsmann.

A har tilstått handlingen fra før politiet kom til stede, under hele etterforskningen og under iretteføringen. Hans holdning førte til at avdødes pårørende raskt fikk beskjed om at saken var oppklart. Det var to andre personer til stede ved drapet. Retten har forstått det slik at politiet pågrep også disse. Ved As forklaring kunne siktelsen mot

disse to, raskt heves. Tilståelsen må videre antas å ha spart politiet for etterforskningsarbeid. A skal således godskrives for sin tilståelse.”

- (32) Jeg er enig i disse bemerkningene, og tilføyer: Selv om etterforskningen i et tilfelle som dette nok raskt ville ha avklart hvem som hadde skutt, og dermed påført fornærmede de skader han senere døde av, har domfeltes uforbeholdne tilståelse fra første stund brakt avklaring med hensyn til det nærmere hendelsesforløp forut for den straffbare handling. Tilståelsen har også hatt betydning for avklaring av vilkårene for øvrig for å gjøre straffansvar gjeldende overfor ham, herunder subjektiv skyld, nærmere bestemt avgjørelsen av om det forelå forsettlig eller uaktsomt drap. At han med henvisning til straffeloven § 44 erklærte seg ikke skyldig, kan ikke tillegges betydning i denne sammenheng, slik tingretten riktig har påpekt.
- (33) Straffen for en drapshandling som den jeg har beskrevet, må fastsettes slik at den avspeiler samfunnets reaksjon på en meget alvorlig straffbar handling. Domfelte har utvist et fast forsett, og har handlet bevisst og målrettet. Hensett til de forhold som jeg har behandlet særskilt – domfeltes psykiske lidelse og hans uforbeholdne tilståelse – kan straffen passende settes til fengsel i 7 år og 6 måneder, overensstemmende med det mindretallet i lagmannsretten gikk inn for.
- (34) *Oppreisningskravene*
- (35) Jeg bemerker først at det er enighet om at vilkårene for dom på oppreisning er til stede, jf. skadeserstatningsloven § 3-5 annet ledd, jf. § 3-5 første ledd. Uenigheten gjelder oppreisningsbeløpenes størrelse.
- (36) Ved vurderingen tar jeg utgangspunkt i avgjørelsen i Rt. 2001 side 274, som fastsetter normen ved oppreisning til etterlatte foreldre til 120 000 kroner i saker om forsettlig drap. Normeringen bygger dels på praktiske hensyn i forbindelse med at oppreisningskrav fremmes i straffesaken, men er også begrunnet i at det er vanskelig å finne gode allmenne kriterier som er egnet for gradering av oppreisningsbeløpet. Førstvoterende uttaler om dette:
- ”Ved den skjønnsmessige utmåling av oppreisning til de etterlatte i forbindelse med straffedom for forsettlig drap vil det være vanskelig å gradere oppreisningsbeløpet ut fra handlingens objektive grovhet og skadevolderens skyld. Etterlattes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte psykiske skadevirkninger gir heller ikke noe godt grunnlag for differensiering. Den subjektive opplevelse og ettervirkningene avhenger av personlige forutsetninger.**
- Disse forhold taler for at oppreisning til foreldre som mister sine barn og eventuelt andre grupper av etterlatte bør normeres. Dette innebærer ikke at normen blir den samme for alle grupper. Jeg tar ikke standpunkt til om oppreisning til mindreårige og særlig små barn kan tilsi en mer differensiert utmåling fordi barnet mister en omsorgsperson.”**
- (37) De hensyn som her er fremhevet for en normering av oppreisningsbeløpet, taler også for at det skal særlige grunner til for å fravike normen – oppover eller nedover. Men normen er veiledende, slik at retten kan fastsette et høyere eller lavere beløp når særlige forhold tilsier dette.
- (38) I avgjørelsen er det holdt åpent at normen for andre etterlattegrupper kan bli en annen. I Rt. 2002 side 481, som gjaldt to mindreårige barn som mistet sin mor og eneste

omsorgsperson, er alder og tilknytning fremhevet som relevante momenter ved oppreisning til barn. Når oppreisningsbeløpene, av lagmannsretten fastsatt til 300 000 kroner, ble opprettholdt av Høyesterett, skjedde det imidlertid med henvisning til at saken ikke egnet seg for normert oppreisning på grunn av helt ekstraordinære forhold.

(39) En generell justering av normen på 120 000 kroner er det etter min mening ikke grunn til å foreta. Vår sak gjelder som i 2001-avgjørelsen, oppreisning til avdødes foreldre. Som påpekt av lagmannsretten, er det imidlertid den forskjell at avgjørelsen i Rt. 2001 side 274 gjaldt oppreisning til en mor som hadde mistet sitt 16 år gamle hjemmeboende barn, mens vår sak gjelder en godt voksen sønn som var 33 år da han ble drept og som for lengst hadde etablert seg i egen bolig. Alder og tilknytning må også for etterlattegruppen foreldre være relevante momenter ved fastsettelsen, og jeg finner det på denne bakgrunn rimelig å fastsette beløpet til avdødes foreldre til 100 000 kroner.

(40) Bistandsadvokaten har i punkt 3 i sin påstand krevd forsinkelsesrente også av den erstatning på 48 605 kroner som avdødes foreldre ble tilkjent i lagmannsrettens dom, domsslutningens punkt 3. Samtykke til ny behandling i Høyesterett gjelder imidlertid bare oppreisningskravene, og forfallstid og renteplikt for erstatningsbeløpet er derfor rettskraftig avgjort ved lagmannsrettens dom.

(41) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. I lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 1, gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 7 – sju – år og 6 – seks – måneder med fradrag av 398 – trehundreogtrettiåtte – dager for varetektsfengsel.
2. A dømmes til innen 2 – to – uker fra forkynnelse av denne dom å betale oppreisning til B med 100 000 – etthundretusen – kroner og til C med 100 000 – etthundretusen – kroner, med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer.

(42) Dommer **Matningsdal:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(43) Dommer **Bruzelius:** Likeså.

(44) Dommer **Mitsem:** Likeså.

(45) Dommer **Gussgard:** Likeså.

(46) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. I lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 1, gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 7 – sju – år og 6 – seks – måneder med fradrag av 398 – trehundreogtrettiåtte – dager for varetektsfengsel.

2. A dømmes til innen 2 – to – uker fra forkynnelse av denne dom å betale oppreisning til B med 100 000 – etthundretusen – kroner og til C med 100 000 – etthundretusen – kroner, med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer.